

Per-Olof Mattsson

En "socialistisk" ämbetsman

Ur *Internationalen* nr 8 1997

Om Tomas Forsers, "Jag har speglat århundradet" En bok om Per Nyström, Rabén Prisma 1996

Tomas Forsers senaste bok är något så märkligt som en berättelse av och om en av de få "socialistiska" ämbetsmännen i det här landet, Per Nyström. Forser är nära släkt med Per Nyström och har låtit Nyström själv berätta om sitt liv.

Boken berättar inte bara om Nyströms eget liv, den växer ut till att bli en skildring av flera decenniers intellektuella utveckling. Från barndomshemmets bohuslänska idyll, som präglades av faderns roll som kommunalpolitiker för högern, till de tidiga studentåren i Lund när han starkt influeras av olika företrädare för det brittiska labourpartiet. Från det akademiska etablissemangets företrädare i Lund (Weibull, Heckscher, Böök), till de mer sovjetiskt influerade kamraterna i Clarté.

Per Nyström 1903 –1993

Nya idéer

Nyströms generation av unga socialdemokrater, som senare kom att prägla många reformer under 40- och 50-talet, drogs mer till västeuropeisk välfärdspolitik än till stalinismen i Sovjetunionen. Nya idéer inom socialpolitik, bostadsbyggande, skolor, förskolor och många andra områden attraherade mängder av unga radikala människor under 30-talet.

Socialister med förankring i marxismen betonar kampens betydelse. För Nyström och andra var det drömmen om det rationella samhället som hägrade. Marknadskapitalismen skulle med politikens hjälp kontrolleras på ett sådant sätt att man kunde tala om planekonomi med fortsatt kapitalism. Nyström betonar gärna att även kapitalägarna är betjänta av kontroll och reglering.

Intriger

Under 40-talet spelade Nyström en framträdande roll i regeringens arbete som statssekreterare hos socialministern Gustav Möller. Många sidor ägnas åt att kommentera arbetet och intrigerna i regeringen. Vi möter inte bara den högt beundrade Möller utan också Wigforss och Erlander, makarna Myrdal och Sträng.

Nyström säger sig ha reagerat starkt på Moskvarättegångarna 1936-38, när Lenins kamrater dömdes och avrättades av Stalinregimen. Han skrev en recension av Trotskijs självbiografi¹ och säger sig med intresse ha läst Trotskijs *Den förrådada revolutionen*² på 30-talet. På ett annat ställe förklarar han att den sovjetiska planhushållningen misslyckades fullständigt därför att den trycktes på ovanifrån och inte motsvarade ett behov hos be folkningen. Nyström menar att Trotskij såg detta på ett tidigt stadium.

Mot slutet av 30-talet ställde sig Nyström och andra socialdemokrater mot partiledningens försök att till varje pris förhindra samarbete med kommunisterna (dvs stalinisterna). Han deltog i Antifascistisk samling och drabbades av en svår chock i samband med pakten mellan Stalin och Hitler 1939. Efter den upplevelsen säger sig Nyström aldrig mer ha litat på en kommunist.

Under andra världskriget intog Nyström en uttalat proallierad ståndpunkt. Han medarbetade i den liberala, probrittiska tidningen *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*. Han var dock inte okritisk utan såg med misstro på sådant som den utbredda telefonavlyssningen. Bland andra avlyssnades filosofen Gunnar Aspelin!

Kungligt

Den 1 juni 1950 tillträdde Nyström en post som väl få inklusive han själv — skulle ha kunnat gissa sig till. Han blev landshövding i Bohuslän och därmed ett slags ”socialistisk” ämbetsman. Ämbetet medförde en rad märkliga plikter, en del mycket ålderdomliga och knappast acceptabla ens för den mest ”vidsynte” socialist. En landshövding ska ju fungera som kungens representant i länet.

Landshövdingen Nyström fick mycket att göra med företrädare för Volvo, rederikapitalet och andra stora ekonomiska intressenter i landsdelen. Han umgicks med dem i sådana sammanhang som Göteborgs kungliga segelsällskap, där han själv var ordförande i 10 år. Det kan inte hjälpas, men landshövdingetiden är den minst intressanta delen av boken.

Karl Gerhard skojade med Nyström i en kuplett 1951:

Det gick precis som i sagan om Clartéisten, som ung.
Han kämpade mot både tron och altare och penningpung
tills han blev troman för vår kung.

Ny vänster

Pensioneringen 1971 innebar en återgång till kulturjournalistik och historieforskning. Nyström får flitiga kontakter med den nya vänster som vuxit fram. En del av dem beundrar honom som en av de få inhemska företrädarna för en marxistisk metod inom historieforskningen. Under en period tycks han till och med ha lockats av maoismens okritiska beundran för Kina.

Under de sista decennierna återupptar Nyström kontakten med sin gamle Clartékamrat Stellan Arvidson, poet och en av dem som verkade för en grundskola. Arvidson är fortfarande i hög grad aktiv trots sina 94 år. Just nu arbetar han med att redigera 1700-talsradikalen Thomas

¹ Se [Reflexioner kring boken av Trotski](#).

² [Den förrådada revolutionen](#) (på marxistarkivet)

Thorilds skrifter.

I brevväxlingen med Arvidson utvecklar Nyström sina tankar om kapitalismens framtid och lanserar en något märklig teori. Nyström hävdar nämligen att enbart när arbetskraften är uttömd i hela världen kommer privatkapitalet att kunna trängas tillbaka på allvar. Upphävandet av konkurrensen mellan löntagarna ska på något automatiskt sätt få kapitalet att utveckla samhället.

Man må tycka vad man vill om Nyströms gärning och åsikter, men faktum är att Tomas Forser har sammanställt en viktig bok om en av socialdemokratins riktiga doldisar, en av de som betydde mycket bakom kulisserna.

Lästips

Mer om Per Nyström:

[Tomas Forser samtalar med Per Nyström \(intervju\).](#)

Anders Björnsson, [Per Nyström och det publicistiska](#)

Sven E Olsson, [Per Nyströms aktualitet](#)

Se även [Texter av Per Nyström](#)